

Tomaszewski, Jerzy

„Cesta demokracie III. Projevy články rozhovory 1924-1928. Spisy T. G. Masaryka”, T. G. Masaryk, Praha 1994 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 87/1, 135-136

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

T. G. M a s a r y k, *Cesta demokracie III. Projevy články rozhovory 1924-1928, Spisy T.G. Masaryka svazek 35*. Řidi redakční rada: Jiří B r a b e c (hlavní redaktor), Jaroslav O p a t (předseda), Mojmír O t r u b a, Stanisláv P o l a k, František K a u t m a n, Josef Z u m r, Ustáv T.G. Masaryka, Praha 1994, s. 419.

Po zmianach politycznych w Czechosłowacji zapoczątkowano nowe wydanie dzieł T.G. Masaryka, które ukazują się w kolejności dyktowanej przygotowaniem ich do druku, a nie według numeracji tomów. Niektóre z nich były już publikowane dawniej (przed 1938 r. lub w latach 1946-1948), inne ukazują się jednak po raz pierwszy. Do tej kategorii należy recenzowany tom, który jest kontynuacją wydanych w latach 1933 i 1934 tomów poprzednich, zawierających starannie zebrane przemówienia, artykuły, wywiady, a nawet najkrótsze (czasem jednozdaniowe) wypowiedzi wygłoszone przy rozmaitych spotkaniach lub oficjalnych wizytach. Poprzednie tomy były dziełem użytecznym dla historyka, aczkolwiek wydanym z przesadnym pietyzmem dla każdej, nawet najdrobniejszej uwagi prezydenta, natomiast bez zachowania istotnych wymogów edycji naukowej. Tom trzeci nie ukazał się wówczas, aczkolwiek zebrane były materiały potrzebne dla publikacji.

Obecne wydanie odbiega charakterem od poprzednich tomów. Nie zawiera wszystkich drobnych wypowiedzi, często bez istotnego znaczenia merytorycznego, formalnych pism powołujących lub odwołujących ministrów i innych tego rodzaju dokumentów, wynikających z obowiązków wysokiego urzędu, natomiast o znikomej wartości źródłowej (lecz zamieszczono takie pisma, jeśli wyrażały coś więcej, niż tylko oficjalną formalność). Natomiast wydawcy dołożyli starań, aby ustalić autorstwo wielu artykułów opublikowanych przez Masaryka pod pseudonimami lub kryptonimami. Wszystkie teksty zaopatrzyli informacjami o miejscu publikacji oraz zaznaczyli, czy zachował się maszynopis w archiwum. Dodali także przypisy, wyjaśniające rozmaite okoliczności związane z publikowanymi tekstami, ewentualnie szczegóły dotyczące poprawek na oryginale.

W rezultacie powstał tom, który dla historyka zajmującego się dziejami Europy (a zwłaszcza Czechosłowacji) w latach wymienionych w tytule przedstawia istotną wartość źródłową. Już samo zgromadzenie przemówień, wywiadów i innych oficjalnych wypowiedzi wybitnego męża stanu jest pożyteczne, gdyż ułatwia dotarcie do tekstów rozproszonych w gazetach i czasopismach, niekiedy nawet w różnych krajach, dokumentujących rozmaite problemy polityczne. Opublikowanie artykułów nie podpisywanych jego nazwiskiem dla wielu badaczy okaże się prawdziwym odkryciem.

Nie było tajemnicą już za życia Masaryka, że chętnie wtrącał się on do bieżących dyskusji i polemik prasowych, jakkolwiek nie podpisywał wówczas artykułów własnym nazwiskiem, aby autorytet prezydenta i uczonego nie wpływał na przebieg sporów. W niektórych przypadkach zorientowani w życiu politycznym czytelnicy orientowali się, kto jest autorem artykułu, w innych jednakże pozostawało to tajemnicą najbliższych współpracowników. Pseudonimy i kryptonimy bywały rozmaite, czasem aluzyjne (np. Č.P., co można odczytać jako „czechosłowacki prezydent”), częściej niewiele mówiące (jak np. Xp) albo nawet bez podpisu. Ta forma wypowiedzi politycznej dawała także autorowi możliwość swobodnego formułowania opinii, nieraz sformułowań, których nie mógłby użyć prezydent, dbający o bezstronność swego urzędu. Historyk zaś może lepiej zorientować się nie tylko w stanowisku Masaryka w rozmaitych bieżących kwestiach, lecz także w szczegółach życia politycznego. Wydawcy bowiem wyjaśniają kwestie, które dla współczesnego czytelnika mogą być niezrozumiałe, a niekiedy uzupełniają w przypisach informacjami o okolicznościach powstania artykułu lub innymi wypowiedziami, istotnymi dla jego zrozumienia. Na uwagę zasługują m.in. polemiki i komentarze dotyczące wydarzeń związanych z powstaniem Republiki Czechosłowackiej na jesieni 1918 r., krytyczne spojrzenie na faszyzm, a także polemiki z socjaldemokratami i komunistami.

Okazuje się również, iż Masaryk znajdował czas nie tylko na pełnienie swych obowiązków, polityczne polemiki, ale także na lekturę literatury pięknej oraz jej recenzowanie, także pod kryptonimami. W owych recenzjach ujawniał gruntowną znajomość zagadnień literackich, podejmował także niektóre zagadnienia współczesnego społeczeństwa.

Czytelnik polski znajdzie niektóre wypowiedzi dotyczące naszego kraju, czasem marginesowe, czasem o większym znaczeniu. Te ostatnie przede wszystkim w wywiadach udzielonych przed-

stawicielom prasy polskiej. Oficjalne wypowiedzi prezydenta były wprawdzie formułowane ogólnie, lecz mają znaczenie dla badania stosunków polsko-czechosłowackich w tym czasie. Szkoda jednak, że wszystkie teksty zamieszczono w czeskich przekładach, nie podając zarazem postaci, w jakiej ukazały się w gazetach, dla których były przeznaczone.

Jerzy Tomaszewski

Československo-polská jednání o vytvoření konfederace 1939-1944. Československé diplomatické dokumenty. Editor: Ivan Š t' o v i č e k ve spolupráci z Jaroslavem V a l e n t o u, Praha 1994, Historický ústav Armády České republiky, t. I, s. 165, 1; t. II, s. 166-333, 1; t. III, s. 334-499; t. IV, s. 500-656.

Udostępnienie archiwów czeskich historykom, które nastąpiło dzięki przemianom politycznym 1989 r., umożliwiło podjęcie prac badawczych oraz inicjowanie publikacji, których znaczenie pod niejednym względem wykracza poza ramy dziejów Czechosłowacji. Wśród nich zwraca uwagę inicjatywa wydawnictw źródłowych, dotyczących także problematyki historii Polski. Pierwszym tego rodzaju wydawnictwem jest omawiany zbiór, który zawiera ogółem 208 dokumentów oraz dwa załączniki (wszystkie w językach oryginałów). 10 dokumentów było już dawniej publikowanych i zamieszczono je dla kompletności książki, 55 dokumentów zawiera opuszczenia fragmentów nie odnoszących się do tematyki zbioru. Jako załączniki podano mapkę Europy Środkowej z granicami Polski i Czechosłowacji, prawdopodobnie powstałą podczas rozmów Edwarda Beneša z Józefem Stalinem w grudniu 1943 r., oraz obszerny fragment niepublikowanej wersji wspomnień Beneša, odnoszący się bezpośrednio do zagadnień zawartych w dokumentach. Całość zaopatrzone w wstęp historyczny pióra Jaroslava V a l e n t y (w nim jest także podstawowa bibliografia przedmiotu) oraz wstęp edytorski pióra Ivana Š t' o v i č k a (m.in. wymieniający luki w dokumentach, których nie udało się odnaleźć w archiwach czeskich). Książkę uzupełnia indeks nazwisk zawierający podstawowe informacje o uwzględnionych w nim osobach.

Dokumenty zawarte w zbiorze pochodzą z Wojskowego Archiwum Historycznego w Pradze (zwłaszcza z zespołu akt Beneša), Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Pradze, Centralnego Archiwum Państwowego w Pradze (zwłaszcza z zespołu Huberta Ripki) oraz z archiwum Kancelarii Prezydenta Republiki Czeskiej. Zbiory te były dotąd znane jedynie fragmentarycznie i dopiero dla potrzeb tego wydawnictwa przeprowadzono w nich systematyczną kwerendę.

Wydawcy zmierzali do przedstawienia wszystkich podstawowych dokumentów dotyczących rozmów czechosłowacko-polskich w sprawie federacji, natomiast opublikowanie całości zachowanej dokumentacji było niemożliwe z powodu znacznej objętości. Dlatego też dokumenty drugorzędne zamieszczone zostały w wyborze tak, aby umożliwiły zorientowanie się w ich charakterze oraz uzupełniały dokumenty podstawowe. W szczególności zamieszczono całość zachowanej korespondencji dyplomatycznej, wszystkie wspólne dokumenty powstałe w wyniku negocjacji, protokoły posiedzeń komisji złożonej z przedstawicieli obu stron (lecz pominięto protokoły posiedzeń podkomisji, zajmujących się rozpatrywaniem zagadnień szczegółowych), najważniejsze notatki z rozmów polityków odnoszące się do projektu federacji. Zwłaszcza interesujące są notatki i relacje dotyczące rozmów Edwarda Beneša z przedstawicielami trzech mocarstw, którzy wypowiedzieli swe opinie na temat stosunków czechosłowacko-polskich oraz innych zagadnień dotyczących obu państw i stosunków międzynarodowych.

Dokumenty ukazują przede wszystkim przebieg negocjacji czechosłowacko-polskich widzianych oczami czechosłowackich polityków. Jest to bardzo cenne uzupełnienie wiedzy zawartej w wy-